

Hosí sa slubne vyvíja edičná činnosť našich vydavateľstiev, nemožno povedať, že by neexistovali neodpuštitelné medzery v prekladoch najzávažnejších moderných filozofov (alebo aspoň filozofických prúdov) do češtiny a slovenčiny. Zásluhou K. Berku a L. Tondla, ktorí zostavili a preložili výber z Russellových prác, sa čiastočne zaplnia jedna z medzier a širšia vrstva našich čitateľov dostáva možnosť získať prvé dojmy (alebo aj poznatky) o myslení jedného z najväčších mysliteľov nášho storočia.

Nasledujúce riadky nechcú byť recenziou. Na recenzovanie Russella je neskoro a hodnotiť úspešnosť alebo vhodnosť predloženého výberu si netrúfam. Predkladám jednoduchú glosu, cieľom ktorej je stručne oboznámiť čitateľov s problematikou preložených statí, prípadne ich odkázať na práce v češtine, v slovenčine alebo v ruštine, ktoré by im mohli pomôcť pri štúdiu daných problémov, pretože predpokladám, že Russellove texty budú robiť väčšine čitateľov značné ťažkosti.

Výber sa skladá z troch častí zoradených podľa okruhov otázok, ktorých výskum hrá podstatnú úlohu v Russellovom teoretickom myslení. (Russell sám v predslove k českému prekladu píše o svojom diele toto: „Mé společenskovední a politické eseje se tematicky zaměřili na zmenšování krutosti a nevědomosti v lidských záležitostech. Mé abstraktnější statě vyvěrají ze snahy o poznání pro sebe samé, z hledačství, jemuž nejsou kladené žádné zábrany. Takové činnosti přikládám největší význam; je podstatná pro každý trvalý pokrok ve světě.“) Týmito okruhy sú: 1. Logika a filozofia matematiky, 2. Filozofia jazyka a teória poznania, 3. Filozofia vedy.

Prvá časť, nazvaná Logika a matematika, začína prekladom článku *On Denoting*, v ktorom Russell prvýkrát sformuloval svoju novšiu teóriu opisov a ktorý hrá dôležitú úlohu v dejinách logickej

sémantiky. Nasledujúci článok výberu (*Opisy*) je prekladom kapitoly z knihy *Introduction to the Mathematical Philosophy* a predstavuje teóriu opisov v prepracovanejšom tvare. Aj keď sú z hľadiska ďalšieho vývoja sémantiky v týchto prácach (najmä v prvej) nepresnosti a čitateľovi tieto články narobia isté ťažkosti nielen zložitou problematikou, ale miestami aj nejasnosťou, treba zdôrazniť ich význam pre Russellovu analýzu jazyka a teóriu poznania (odhaľovanie z hľadiska logiky nesprávne utvorených výrazov, ktoré gramatika pripúšťa ako správne utvorené; rozlišovanie poznania na základe opisu a poznania bezprostredného). Dôležitú úlohu v teórii opisov hrá teória výrokových funkcií, je vlastne jej základom. Prípadné znalosti základných pojmov teórie výrokových funkcií umožnia čitateľovi ľahšiu prácu s prvými dvoma článkami výberu. Upozorňujem na Russellovo výrazne realistické stanovisko hájené v teórii opisov. Russellovej teórii opisov sa venuje Tondl v *Problémoch sémantiky* na stranách 145–155, o modernej logickej sémantike možno nájsť informácie v Tondlovej knihe, v Schaffovom *Úvode do sémantiky* a slovenskí logici Riška a Cmorej pripravujú zborník prekladov dôležitých prác z logickej sémantiky.

Tretí článok výberu, nazvaný *Teória logických typov*, je prekladom kapitoly z úvodu k slávnym *Principia Mathematica*. Russell tu analyzuje známe paradoxy teórie množín a logiky a ukazuje cestu, ako sa im vyhýbať. Štvrtý a posledný článok, nazvaný *Matematika a logika*, je opäť prekladom kapitoly z knihy *Introduction to Mathematical Philosophy*. Jeho predmetom je vzájomný vzťah matematiky a logiky. Russell, ako je známe, v tejto otázke stojí na pozícii logicizmu. Záujemci o problémy, analyzované v trefom a

* Bertrand Russell, *Logika, jazyk a veda*, Nakladateľství Svoboda, Praha 1967.

štvrtom článku výberu, môžu na štúdium použiť knihu Berku a Mlezivu *Co je logika* a dôkladnú monografiu Bar Hillela a Fraenkela, ktorá vyšla r. 1966 v ruštine pod titulom *Osnovaniya teorii množestv*.

Druhá časť *Jazyk a theorie poznání* obsahuje dlhší úryvok z knihy *Human Knowledge Its Scope and Limits*. (Existuje ruský preklad tejto knihy.) Analýze jazyka venuje Russell veľkú pozornosť a považuje ju za významnú zložku filozofie, podobne ako celá súčasná analytická filozofia, v dejinách ktorej hrá Russell priekopnícku úlohu. Zaujímavé sú v tejto časti výberu úvahy o ostenzívnych definíciách, behavioristická, asociačná koncepcia významu, nahodzenie problému nahradzovania subjektívnosti egocentrických častíc neutrálnymi verejnými termínmi, otázky predjazykových vier a ideí, verbálneho poznania a skúseností, elementárnych foriem pravdivosti.

Tretia časť má názov *Filosofie a věda* a obsahuje: esej *Logický atomizmus*, text prednášky *O pojme příčiny* a opäť úryvok z knihy *Human Knowledge Its Scope and Limits* pod titulom *Vedecké pojmy*. Prvý článok je charakteristický pre Russellovu filozofiu. Russell považuje logiku za fundamentálnu pre filozofiu, ukazuje, ako jazyk býva zdrojom konfúzií a chýb vo filozofii, za hlavnú úlohu filozofie považuje logickú analýzu a logickú syntézu, logickú konštrukciu sveta (ako hypotézu). Na tento program nadviazal Carnap vo svojom diele *Der logische Aufbau der*

Welt. Druhý článok obsahuje kritiku zákona kauzality a názorov, že veda používa tento zákon. Z jeho bohatej argumentácie stojí za zmienku tvrdenie, že pozorovanie nemenných uniformít následností závisí od vágnosti termínu udalostí. Posledná časť obsahuje zaujímavé úvahy o vzťahu teoretických systémov a empirického poznania. Analyzuje pojmy interpretácie, najmä vzhľadom na formuly matematiky a matematickej fyziky, minimálneho slovníka a štruktúry. Dotýka sa pritom problémov fikcií, ostenzívnych definícií, empirického pôvodu matematických termínov vo fyzike, vzťahu minimálneho slovníka akokoľvek abstraktnej vedy ku skúsenosti a v súvislosti s analýzou pojmu štruktúry ukazuje, že naše poznanie je oveľa abstraktnejšie a viac ovplyvnené logikou (ktorej tvrdenia sú pravdivé na základe svojej štruktúry), než by sa zdalo na prvý pohľad. K poslednej časti knihy možno ako doplnujúcu a rozširujúcu literatúru použiť asda VI. kapitolu z Tondlových *Problémov sémantiky*, Einsteinove články *Geometrie a zkušenost*, *Bertrand Russell a filosofické myšlení*, ktoré vyšli v knižočke *Jak vidím svět*, Kuchárovu informáciu o riešení vzťahu teórie a skúsenosti v súčasnej západnej filozofii vedy uverejnenú vo Vedeckých informáciách Ústavu marxizmu-leninizmu pre vysoké školy, *Filosofie* 1965, príslušnú kapitolu z Bodnárovej kapitoly *Od realizmu k iracionalizmu* a pripravovaný IX. zväzok *Antológie z diel filozofov*.

Ján Šefránek

PRÍSPEVOK K PROBLEMATIKE SPOLOČENSKÉHO POKROKU

Pojem pokroku je jednou z centrálnych kategórií historického materializmu a marxistickej sociológie. V súčasnom období badať narastajúcu tendenciu riešiť v širších dimenziách problematiku spoločenského pokroku, ktorá sa doteraz hlbšie neinterpretovala a nevenovali jej primeranú

pozornosť marxisticky orientovaní filozofi.

Prácu nemeckého autora Wernera Müllera *Společnost a pokrok* (Gesellschaft und Fortschritt)¹ treba charakterizovať ako významný a v mnohom smere syntetizujúci príspevok k problematike pokroku v spoločenskej realite. Publikácia presahuje rá-